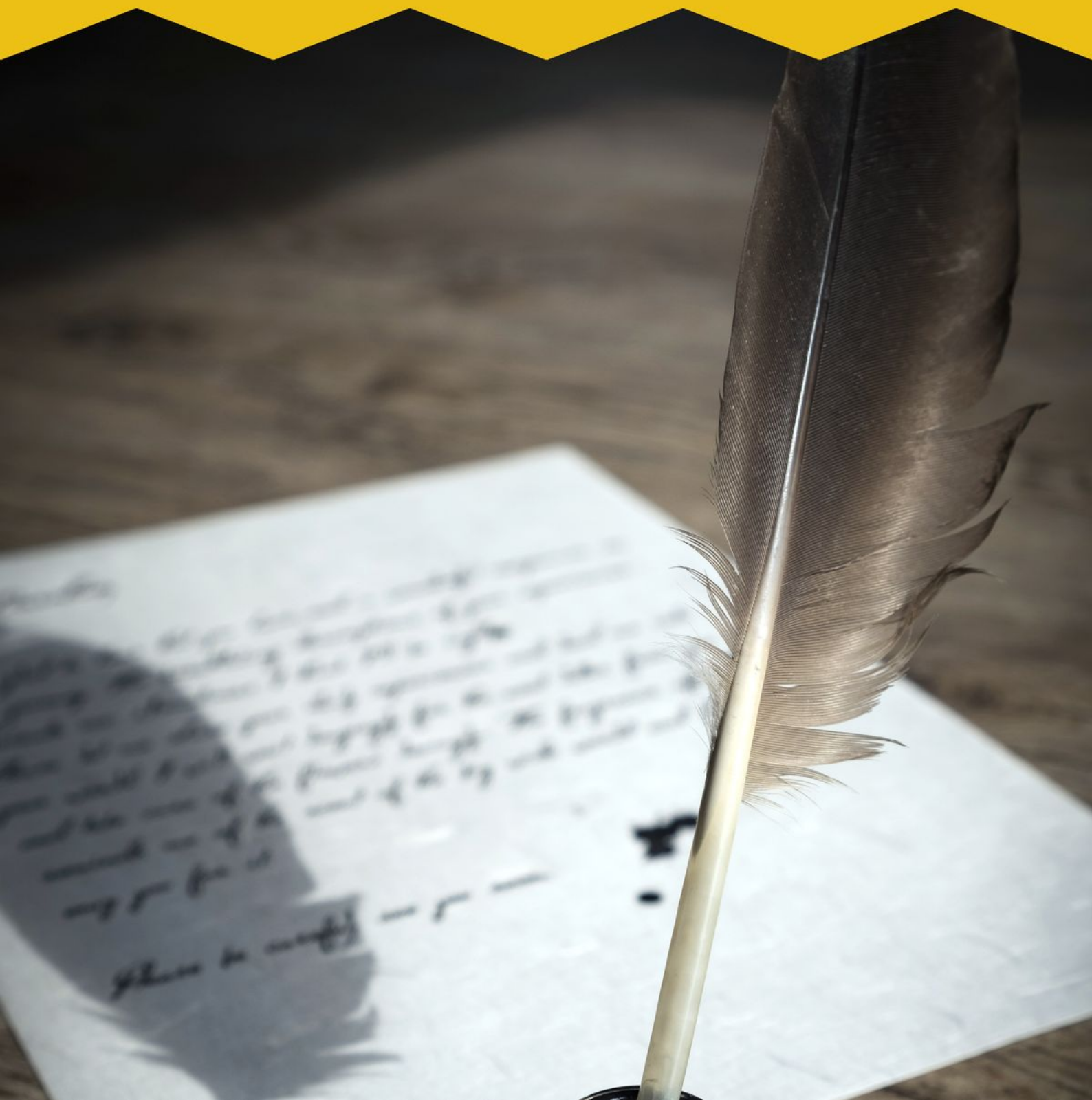

Ars Poetica

HORACY

Ars poetica¹

LIST DO PIZONÓW

TLUM. MARCELI MOTTY

Gdyby nam malarz² chciał ludzką głowę na końskim osadzić karku³ i upstrzyć⁴ różnymi piórami⁵, tak zewsząd zebrane członki⁶ spajając⁷, ażeby śliczna u góry niewiasta szpetnie u dołu się czarnym ryby ogonem kończyła, czyż moglibyście, ten obraz widząc, od śmiechu się wstrzymać? Wierzcie, Pizony⁸! Do tego nader podobnym obrazem będzie to dzieło, którego będą się marne pomysły, jak sny chorych, tak tworzyć, żadna iż postać mieć własnej głowy ni nogi nie będzie. Wszakże poeta i malarz równe od wieków miał prawo puszczać się zgoła na wszystko⁹; wiem i przyznając tę wolność¹⁰, chciałbym z niej także korzystać, lecz nie w tym stopniu, by łączyć skromne ze srogim¹¹, by spajając ptaki z węzami pospołem, albo z tygrysem jagniątko. Nieraz w poważnych, na wielkość zakrawających utworach szmat purpurowy¹² zobaczysz jeden i drugi przyszyty, aby z daleka już świecił; otóż ci gaik lub ołtarz

Poezja, Malarstwo

¹*ars poetica* (łac.) — sztuka poetycka; dzieło opisujące najlepszy zdaniem autora sposób tworzenia literatury. Zachowały się tylko dwa takie starożytne utwory: *Poetyka* Arystotelesa oraz właśnie *List do Pizonów*, który rozpoczął wielowiekową modę na pisanie takich utworów wierszem. Warto pamiętać, iż zawarte w tytule słowo *ars* oznaczało nie tylko „sztukę”, lecz również „rzemiosło, umiejętność”. W przeciwieństwie do dzieła Arystotelesa, *List do Pizonów* nie jest jednak systematycznym wykładem poetyki, lecz zbiorem przemyśleń wybitnego praktyka, niepozobawionym elementów satyrycznych. [przypis edytorski]

²*malarz* — porównanie poezji do malarstwa, to jest do sztuki przedstawiającej, jest charakterystycznym pomysłem Horacego. [przypis edytorski]

³*ludzką głowę na końskim osadzić karku* — w starożytnych pismach z dziedziny teorii poezji przykłady fantastycznych zwierząt, złożonych z elementów stworzeń istniejących, były stosowane przy omawianiu pojęcia wyobraźni. [przypis edytorski]

⁴*upstrzyć* — tu: ozdobić. [przypis edytorski]

⁵*pióra* — dziś popr. forma N. lm: piórami. [przypis edytorski]

⁶*członki* — kończyny, tu: części ciała. [przypis edytorski]

⁷*spajać* — łączyć. [przypis edytorski]

⁸*Pizonowie* — wpływała rodzina rzymska, gałąź rodu kalpurnijskiego (łac. *gens Calpurnia*). Jej członkowie często byli wybierani na urząd konsula i mieli znaczący udział w kształtowaniu rzymskiej legislacji. Adresatami listu byli prawdopodobnie Lucjusz Calpurnius Pizon, który sprawował urząd konsula w roku 15 n.e., oraz jego dwaj synowie. [przypis edytorski]

⁹*puszczać się zgoła na wszystko* — sens: podejmować się przedstawienia dowolnego tematu. [przypis edytorski]

¹⁰*wolność* — w starożytnej teorii poetyki i retoryki istniało pojęcie *licencji*. Oznaczało ono prawo artysty do przekraczania norm, przede wszystkim dotyczących poprawności językowej, rządzących zwykłymi (nieukształtowanymi artystycznie) wypowiedziami. [przypis edytorski]

¹¹*lecz nie w tym stopniu, by łączyć skromne ze srogim* — tu po raz pierwszy w tekście pojawia się koncepcja stosowności (łac. *decorum*). Wymaga ona od twórcy wypowiedzi w stylu dostosowanym do tematu, a w szerszym sensie również unikania zestawień niepasujących do siebie motywów. [przypis edytorski]

¹²*szmat purpurowy* — przen.: nazbyt ozdobny fragment, niepasujący do nastroju i wymowy całości. W jęz. ang. funkcjonują nawet pochodzące od tego sformułowania idiomatyczne wyrażenia *purple patch* oraz *purple prose*. [przypis edytorski]

Diany¹³ opiszą, lub kręty strumień po miłych spieszący
niwach¹⁴, lub Renu szerokie nurty i tęczę deszczową;...
ślicznie!... lecz wcale nie w swoim miejscu!... A może potrafisz
cyprys przedstawić?... I na cóż, jeśli malujesz biedaka,
co z rozbitego okrętu goły wypłynął!... Amforę¹⁵
zaczął¹⁶, a czemu, z bieżącym kołem¹⁷, podnosi się garnek?
Wreszcie we wszystkim przynajmniej jedność, prostota niech będzie.
Zwodzą nas, wieszczów¹⁸ najczęściej (ojcze i ojca takiego
godni synowie¹⁹) pozory prawdy. Ot, ciemnym²⁰ się staję,
chcąc być zwięzłym²¹; szukając lekkiej²² oglady²³, wnet tracę
siły i zapal; nadętym będzie, kto szczytnym²⁴ być pragnął,
nazbyt ostrożny po ziemi pełza, lękając się burzy,
a kto rozrzutnie w swym dziele rozmaitością szafuje²⁵,
ten tam w lesie delfina, w morzu odyńca²⁶ dorobi.
Błądu się strzegąc, wpadamy w wadę²⁷, gdy nie ma poczucia
sztuki. W bliskości Emila szkoły²⁸ jest rzeźbiarz, jedyny
do wyrabiania paznokci z spiżu i włosów cieniutkich,
lecz mu się żaden nie uda posąg; całości utworzyć
bowiem nie umie. Ot, takim, gdybym miał zamiar coś zrobić,
być nie chciałbym, jak nie chcę nosa krzywego, chociażby
czarne me oczy i czarne włosy uwagę zwracały...
Wy, pisarze, obierzcie przedmiot²⁹, któremu sprostają
siły wasze; co barki dźwigną, a czego nie mogą,
pilnie rozważcie! Kto przedmiot obrał do sił swych stosowny,
tego wymowa i jasny rzeczy porządek nie zdradzą³⁰;
to też zaiste zaletą będzie i wdziękiem porządku,
żeby już teraz powiedział wszystko, co teraz ma mówić³¹,
wiele zaś rzeczy na później schował, a teraz opuścił,
w jednym się kochał, a drugim gardził poeta, co wiersze
swe zapowiada. Ostrożnie, przy tym subtelnie, twe słowa
łącząc, potrafisz wybornie nieraz przemówić, gdy zręcznym
już przestarzałe wyrazy związkiem odświeżysz. Gdyć przyjdzie,

Sztuka, Piękno

¹³Diana (mit. rzym.) — bogini łowów, przyrody, płodności i księżycy, córka Jowisza i Latony. [przypis edytorski]

¹⁴niwa — pole. [przypis edytorski]

¹⁵amfora — starożytne gliniane naczynie, zazwyczaj wysokie i smukłe, służące do przechowywania wina lub oliwy. [przypis edytorski]

¹⁶amforę zaczął — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika; inaczej: zacząłeś amforę. [przypis edytorski]

¹⁷z bieżącym kołem — sens: w miarę kolejnych obrotów koła garncarskiego. [przypis edytorski]

¹⁸wieszcz — w tym tekście konsekwentnie: poeta. [przypis edytorski]

¹⁹ojcze i ojca takiego godni synowie — chodzi o adresatów listu; byli nimi prawdopodobnie Lucjusz Pizon, który sprawował urząd konsula w roku 15 n.e., oraz jego dwaj synowie. [przypis edytorski]

²⁰ciemny — tu: niezrozumiały. [przypis edytorski]

²¹zwięzły — w starożytnej poetyce cenioną wartością była oszczędność słów (zwięzłość, łac. *brevitas*). [przypis edytorski]

²²lekki — tu: niesprawiający wrażenia wysiłonego, tj. pisanego z trudem; por.: lekkie pióro. [przypis edytorski]

²³oglada — tu: wyrafinowanie. [przypis edytorski]

²⁴szczytny — wzniosły. [przypis edytorski]

²⁵szafować — tu: używać czegoś lub rozdawać coś w dużych (nadmiernych) ilościach. [przypis edytorski]

²⁶odyniec — samiec dzika. [przypis edytorski]

²⁷błądu się strzegąc, wpadamy w wadę — kolejne odwołanie do idei *licencji* (dozwolonego artysty wykrócenia przeciw regułom językowym). Błąd jest tu określeniem dotyczącym poprawności językowej, wada natomiast dotyczy jakości artystycznej. [przypis edytorski]

²⁸w bliskości Emila szkoły — prawdop. odniesienie do szkoły gladiatorów Emiliusa Lepidusa. [przypis edytorski]

²⁹przedmiot — temat. [przypis edytorski]

³⁰zdradzić — tu: opuścić. [przypis edytorski]

³¹żeby już teraz powiedział wszystko, co teraz ma mówić — Horacy przedstawia się tu jako zwolennik zasady rozpoczynania dzieła *in medias res*, to jest w środku tematu, bez zbędnych wstępów. [przypis edytorski]

może potrafiś wyrazy starym Cetegom³² nieznanie stworzyć, a czyniąc to skromnie, wszelką w tym wolność uzyskasz. Znajdą przyjęcie wyrazy nowe i świeżo ukute³³, jeśli w niewielkiej ilości z greckich je źródeł dobędziesz. Czemuż co Stacjusz³⁴ i Plautus³⁵ czynić mógł, teraz by w wierszach Wirgil³⁶ i Warius³⁷ nie mogli? Jeśli choć trochę bym zyskać zdołał, to czemu zazdroszczą wszyscy, a Kato³⁸ i Ennius³⁹ mogli, bogacąc ojczysty język, nadawać przedmiotom nowe nazwiska⁴⁰. I było wolno i będzie przec⁴¹ zawsze naznaczone dzisiejszym piętnem wyrazy nam tworzyć. Jako przy schyłku gdy roku liście zmieniają się w lasach, stare spadają, tak giną rody wiekowych wyrazów, świeżo powstałe, jak młodzież, kwitną i pełne są siły. My i wszystko, co nasze, śmierci ulegniemy... czy Neptun w łód wpuszczony⁴² (królewskie dzieło!) od wiatrów północnych chroni okręty, czy bagno⁴³ z dawna nieplodne⁴⁴ już słucha wiosel i żywi sąsiednie miasta, i ciężki płóg dźwiga, czy tam potoki musiały zmienić bieg zgubny dla żniwa, gdy im wskazano kierunek lepszy, te dzieła zaginą; czyżby więc słowa pozostać miały w zaszczytach i łaskach wiecznie? Odrodzi się mnóstwo tych, co zginęły, a zginą te, co teraz w poszanie⁴⁵, jeśli tak zechce ów zwyczaj⁴⁶, który rozstrzyga i sądzi, prawa nadając językom... Czyny i królów i wodzów, przy tym i wojny żalobne⁴⁷ w jakich to rytmach opiewać można, pokazał nam Homer. Skargi ujęto najpierwej w wiersze nierówno spojone⁴⁸, potem miłosne pragnienia, które do celu dobiegły, kto zaś tam pierwszy w świat puścił skromną elegię, to sprzeczką w świecie uczonym i żaden wyrok dotychczas nie zapadł.

Przemijanie, Słowo

³²Cetegowie — rzymska rodzina patrycjuszowska, znana z przywiązania do tradycji. Wyrażała je m.in. rezygnacją z noszenia togi na rzecz starszej wersji rzymskiego stroju arystokratycznego. W szerszym znaczeniu: dawni (z perspektywy Horacego) Rzymianie. [przypis edytorski]

³³świeżo ukute — być może nawiązanie do praktyki przetapiania starych monet na nowe. [przypis edytorski]

³⁴Cecyliusz Stacjusz (ok. 230–ok. 168 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, adaptator komedii greckich (m.in. Menandra), wyzwolennic. [przypis edytorski]

³⁵Plautus, właśc. *Titus Maccius Plautus* (ok. 250–ok. 184 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, piszący łaciną zbliżoną do potocznej, a fabułę często wzorujący na komedii greckiej (attyckiej). [przypis edytorski]

³⁶Wirgil a. *Wergiliusz*, właśc. *Publiusz Wergiliusz Maro* (70–19 p.n.e.) — poeta rzymski z czasów Augusta, autor *Eneidy*, uznawanej za narodowy epos rzymski, *Bukolik* (sielanek) oraz poematu dydaktycznego o rolnictwie, zatytułowanego *Georgiki*. Przysłużył się Horacemu, przedstawiając go Mecenasowi. [przypis edytorski]

³⁷Warius, właśc. *Lucjusz Warius Rufus* (ok. 74–14 p.n.e.) — poeta rzymski, autor tragedii *Thyestes* i poematu epickiego *De morte* (O śmierci). Przyjaciel Wergiliusza, po jego śmierci zajął się przygotowaniem do druku *Eneidy* (wraz z innym poetą o nazwisku Plotius Tucca). [przypis edytorski]

³⁸Kato, właśc. *Marek Porcjusz Kato*, zwany *Starszym* lub *Cenzorem* (234–149 p.n.e.) — polityk, mówca i prozaik rzymski, autor m.in. niezachowanego dzieła encyklopedycznego *Praecepti ad filium* (Wskazówki dla syna) oraz traktatu *De agri cultura* (O uprawie roli). Jako polityk wstąpił się kończeniem wypowiedzi na dowolny temat sloganem „poza tym uważam, że Kartaginę należy zniszczyć”. [przypis edytorski]

³⁹Ennius, właśc. *Kwintus Ennius* (239–169 p.n.e.) — poeta i tragik, uważany za ojca poezji rzymskiej. Autor niezachowanego poematu historycznego *Annales*. [przypis edytorski]

⁴⁰nazwisko — tu: nazwa. [przypis edytorski]

⁴¹przec' (daw.) — skrócona forma od „przecież”. [przypis edytorski]

⁴²Neptun w łód wpuszczony — mowa o sztucznie zbudowanym porcie. [przypis edytorski]

⁴³bagno — cesarz Augustus podjął próbę osuszenia bagien w Lacjum. [przypis edytorski]

⁴⁴nieplodny — tu: nieprzynoszący plonów. [przypis edytorski]

⁴⁵w poszanie — w poszanowaniu. [przypis edytorski]

⁴⁶zwyczaj — łac. *usus*, od czego pochodzi dzisiejsze „uzus”. [przypis edytorski]

⁴⁷żalobny — tu: przynoszący śmierć i smutek. [przypis edytorski]

⁴⁸wiersze nierówno spojone — o wersach nierównej długości, to jest w dystychu elegijnym, złożonym z heksametru i pentametru. [przypis edytorski]

W szale⁴⁹ Archiloch⁵⁰ właściwym sobie uzbroił się jambem⁵¹;
 sztuka komiczna z poważną wzięła tragedią tę miarę
 odpowiednią rozmowie, wrzaski ludowe mogącą
 przemoc⁵², stworzoną, by jasno osób działanie przedstawić...
 Fletniom pozwala Muza bogów i boskich potomków,
 i zapasników zwycięstwa, konia, co w walce był pierwszy,
 troski młodzieńców opiewać oraz swobodę przy winie...
 Na cóż mnie zowią poetą, jeśli nie zdołam, nie umiem
 naznaczonej zachować dziełom odmiany i barwy?
 Czemu, niż⁵³ uczyć się, wołę z wstydu głupiego nic nie znać?...
 Przedmiot⁵⁴ komiczny się nie da w wierszach tragicznych przedstawić,
 również Tyesta⁵⁵ oburza się uczta, wierszem gdy godnym gawędki,
 niemal komedii, ktoś zacznie ją opowiadać na scenie.
 Niech przyzwicie wybrana każda rzecz w miejscu swym będzie!
 Wszak i komedia czasami głosem poważnym przemawia
 i namiętymi wyrazy sierdzi się⁵⁶ Chremes⁵⁷ zgniewany,
 często też w mowie potocznej Telef⁵⁸ i Peleus⁵⁹ się skarżą
 w naszych tragediach, gdy nędzny jeden i drugi wygnaniec
 słowa nadęte porzuca oraz łokciowe⁶⁰ wyrazy,
 jeśli skargami swoimi serca słuchaczy chce wzruszyć.
 Nie dość, iż piękność odznacza dzieła poety, gdyż miłym
 jeszcze być musi i serca wodzić słuchaczy, gdzie zechce.
 Jak ze śmiejącym się śmieją ludzie, tak płaczą z płaczącym;
 jeśli chcesz jednak, bym płakał, musisz twą boleść objawić,
 wtedy dopiero mnie dotkną twoje nieszczęścia, Telefie
 albo Peleusie! A jeśli powiesz niezręcznie, co prawić
 wiesz ci rozkazał, to usnę albo się śmieję... Strapionym
 smutne przystoją wyrazy, groźby zaś szumne zgniewanym,
 żarty przystoją wesołym, słowa poważne surowym,
 naprzód nam bowiem natura duszę do wszelkiej sposobi
 losu naszego postaci, bawi lub pędzi do gniewu,
 ciężkim lub smutkiem⁶¹ nas dręcząc, prawie do ziemi przygniata,
 za pośrednictwem języka wreszcie uczucia wyjawia.
 Gdy z stanowiskiem mówiących słowa ich będą niezgodne,
 to i piechota, i jazda rzymska wybuchnie wnet śmiechem.
 Przecież różnica nie mała, bóg czy bohater rozprawia,
 czy dojrzały już starzec, młodzik lub w wiosny gorączce,
 czy pracowita mameczka, czyli⁶² też pani dostojna,
 taki, co półko uprawia, albo wędrowny sprzedawca,

Poeta, Sztuka

Sztuka, Piękno

Słowo, Sztuka

⁴⁹w szale — w oryginale *rabies*, czyli wściekliczna. [przypis edytorski]

⁵⁰Archiloch (VII w. p.n.e.) — grecki poeta, znany ze złośliwych wierszy pisanych rytmem jambicznym. Według legendy miały one doprowadzić do samobójstwa człowieka, który odmówił mu ręki swojej córki. [przypis edytorski]

⁵¹jamb — dwusylabowa stopa rytmiczna, w grece i łacinie złożona z sylaby krótkiej, a potem długiej (w wierszach polskich odpowiednikiem sylaby długiej jest sylaba akcentowana, zaś krótkiej nieakcentowana). [przypis edytorski]

⁵²przemóc (daw.) — pokonać. [przypis edytorski]

⁵³niż a. niżli — zamiast. [przypis edytorski]

⁵⁴przedmiot — temat. [przypis edytorski]

⁵⁵Tyestes (mit. gr.) — król Myken, podstępnie nakloniony do zjedzenia potrawki z ciał swoich dzieci. [przypis edytorski]

⁵⁶sierdzić się — złościć się. [przypis edytorski]

⁵⁷Chremes — postać starca z komedii Terencjusza. [przypis edytorski]

⁵⁸Telef (mit. gr.) — syn Heraklesa i Auge, według mitu popełnił samobójstwo, rzucając się ze skały Gibraltaru po tym, jak zginęła Helena wraz z jego nienarodzonym dzieckiem. [przypis edytorski]

⁵⁹Peleus (mit. gr.) — król Ftii, ojciec Achillesa. W trakcie gry w kości zabił swojego przyrodniego brata, po czym musiał uciec z rodzinnej Eginii. [przypis edytorski]

⁶⁰łokciowy — tu: długi. [przypis edytorski]

⁶¹ciężkim lub smutkiem nas dręcząc — szyk przestawny; inaczej: lub ciężkim smutkiem nas dręcząc. [przypis edytorski]

⁶²czyli — czy z partykułą pytajną „li”. [przypis edytorski]

czyli⁶³ w Asyrii, czy w Kolchis, w Tebach, czy w Argos zrodzony.
W tym lub podania się trzymaj, lub też stosownie wymyślaj!
Jeśli przypadkiem słynnego znowu przedstawiasz Achilla⁶⁴,
dzielny niech będzie, gniewliwym, nieubłagany, porywczym,
twierdząc, iż nie ma dlań prawa, wszystko iż broni podlega;
dziką i srogą Medea⁶⁵ będzie, a Ino⁶⁶ płacziwą,
zdradnym Iksjon⁶⁷, Orestes⁶⁸ smutnym, wylęklą zaś Io⁶⁹!...
Coś nowego jeżeli scenie powierzasz i śmiałość
nową osobę wymyślić, taką niech będzie do końca,
jaką wystąpi z początku, zgodną ze sobą we wszystkim.
Wspólne nam wszystkim pojęcia trudno wyrażać odrębnie,
lepiej więc, że nam tragedię z pieśni iliackich⁷⁰ utworzysz,
niżbyś miał pierwszy wprowadzić przedmiot nieznan, nietknięty.
Własność, choć wspólna, wyłącznie twoją się stanie, gdy w kolach
zbyt pospolitych, otwartych wszystkim, nie będziesz się kręcił,
ani, zbyt wiernie tłumacząc, słowa oddawał dosłownie
gdy, naśladując, nie wpadniesz w obręb tak ciasny, iż z niego
wstyd by ci albo plan dzieła nie dał już nogi wyciągnąć.
Ty zaś nie zacznij, jak zaczął kiedyś ów pisarz cykliczny:
«Losy Priama opiewać będę i wojnę przesławna!»
Tak rozdziawionej cóż gęby potem godnego nam powie?
Wszakże ta góra w porodzie myszkę maleńką ulęże⁷¹.
Ileż to lepiej rozpoczął ten, co dorzecznym jest zawsze:
«Męża opiewaj mi, Muzo, który po Troi zdobyciu
błądząc, niemało narodów widział zwyczaj i grody⁷²».
Ten z błyskawicy nam dymu nie chce pokazać, lecz z dymu
światło⁷³, by potem uroku pełne przedstawić nam cuda,
Antifata⁷⁴ i Scyllę⁷⁵, razem z Cyklopem⁷⁶ Charybdę⁷⁷.
Zgonem Melagra⁷⁸ nie zacznij przecież powrotu Diomeda⁷⁹,

Pycha

Literat

⁶³czyli — daw. konstrukcja z partyculą wzmacniającą -li; znaczenie: czy też, czy może. [przypis edytorski]

⁶⁴Achilles (mit.gr.) — bohater *Iliady* Homera, syn Peleusa i morskiej bogini Tetydy, która wykapała syna w Styksie, aby uczynić go nieśmiertelnym; zginął pod Troją trafiony strzałą Parysa w pięcie, której cudowna woda nie obmyła, gdyż matka podczas kąpeli zakryła ją dłonią, trzymając syna na ręku. [przypis edytorski]

⁶⁵Medea (mit. gr.) — mściwa i okrutna czarodziejka, żona Jazona; porzucona przez niego na rzecz Kreuzy, zabiła dzieci swoje i Jazona. [przypis edytorski]

⁶⁶Ino (mit. gr.) — córka Kadmosa i Harmonii, na skutek zesłanego na nią przez Herę szału zabiła własne dzieci. [przypis edytorski]

⁶⁷Iksjon (mit. gr.) — król Lapidów; pierwszy człowiek, który zabił swojego krewnego, skazany za to na męki w Hadesie. [przypis edytorski]

⁶⁸Orestes (mit. gr.) — syn Agamemnona i Klitajmestry, zabójca matki, który pomścił w ten sposób dokonane przez nią zabójstwo ojca. [przypis edytorski]

⁶⁹Io (mit. gr.) — nimfa, kochanka Zeusa. [przypis edytorski]

⁷⁰z *pieśni iliackich* — na podstawie *Iliady*. [przypis edytorski]

⁷¹ulęże — wylęgnie, urodzi. [przypis edytorski]

⁷²*Męża opiewaj mi, Muzo, który po Troi zdobyciu błądząc, niemało narodów widział zwyczaj i grody* — parafraza początku *Odysei* Homera. [przypis edytorski]

⁷³ten z *błyskawicy nam dymu nie chce pokazać, lecz z dymu światło* — sens: ten robi więcej, niż zapowiada. [przypis edytorski]

⁷⁴Antifates (mit. gr.) — wódz Lastrygonów, którzy zaatakowali Odyseusza. [przypis edytorski]

⁷⁵Scylla (mit. gr.) — potwór morski o sześciu psich głowach, niegdyś nimfa, pilnujący Cieśniny Sycylijskiej, podobnie jak Charybda. [przypis edytorski]

⁷⁶Cyklopi (mit. gr.) — rasa dzikich, jednookich olbrzymów. [przypis edytorski]

⁷⁷Charybda (mit. gr.) — potwór morski, pochłaniający wszystko, nad wodą widoczny jedynie za sprawą uruchamianego przezeń wiru, pilnujący Cieśniny Sycylijskiej, podobnie jak Scylla. [przypis edytorski]

⁷⁸Meleager (mit. gr.) — heros, jeden z Argonautów; jego narodzinom towarzyszyła przepowiednia, że będzie żył, dopóki nie spłonie głównia paląca się właśnie w kominku; matka Meleagra wyjęła ją z ognia i zgasiła, a po wielu latach wrzuciła z powrotem do paleniska, gdy Meleager w sprzeczce zabił rodzeństwo. [przypis edytorski]

⁷⁹Diomedes (mit. gr.) — król Argos, uczestnik wojny trojańskiej oraz tzw. wyprawy Epigonów (synów wodzów poległych w wyprawie siedmiu przeciw Tebom, którzy w 10 lat później zdobyli miasto). [przypis edytorski]

ani też wojny trojańskiej od podwójnego tam jaja⁸⁰;
zawsze do końca się śpiesząc, w środek wypadków, jakoby
znane mu były, porywa swego słuchacza, opuszcza
to, o czym sądzi, że w pięknym świetle wystawić się nie da,
tak zaś nam zmyśla, tak prawdę z fałszem zespolić potrafi,
że się początek ze środkiem, środek zaś z końcem wzdą⁸¹ zgodzą...

Czego ja sobie wraz z ludem życzę, posłuchaj (gdy pragniesz,
by do spuszczenia zasłony widze⁸² z oklaskiem czekali,
siedząc, dopóki im śpiewak: «Wy zaś klaskajcie!»⁸³ nie powie),
musisz, ot, wieku każdego poznać i oddać obyczaj,
zmiennie natury i lata ludzi stosownie przedstawić.

Chłopiec, co biegle już mówić umie i pewną po ziemi
nogą już stąpa, najchętniej z rówieśnikami się bawiąc,
zły bez powodu, wnet dobry, w każdej godzinie jest inny.

Młodzian bez brody, gdy wreszcie pozbył się swego ochmistrza,
w psach się i koniach, w ogrzanych słońcem równinach rozkocha;
nagiąć go, jakby był z wosku, można do złego; z hardością
słucha napomnień, swą korzyść pozna nierychło⁸⁴, pieniądze
trwoni, a butny i chciwy, prędko porzuca, co lubił.

Wiek zaś i umysł dojrzały, dążność zmieniawszy, dostatków
szuka i związków korzystnych, żądry zaszczytów hołduje,
strzeże się takich postępów, które by wkrótce chciał zmienić.
Starca zaś trapi ze wszech stron mnóstwo przykrości, gdyż albo
zbiera, lecz zbiorów swych użyć biedak się boi lub nie chce,
albo lękliwie, oziębłe czynić zwykł wszystko, co robi;
lubi odkładać, daleką nieraz się cieszyć nadzieją;
teraz nieczynny, w przyszłości żyje, wybredny i gderacz,
chwaląc zaś dawne swe czasy, młodszych poprawia i karci.

Przybywające nam lata wiele dobrego przynoszą,
ustępując, niejedną z sobą przyjemność zabiorą;
abyś wyrostka więc starcem, starca nie zrobił młodzieńcem,
tego się trzymaj, co z wiekiem w związku i jemu właściwe...

Rzecz się na scenie odbywa albo się tylko opowie;
mniejsze na duszę wrażenie czyni, co uchem dochodzi,
niż to, co wiernym się oczom naszym przedstawia i na co
sami widzowie się patrzą. Tego zaś, co się w ukryciu
tylko dziać może, na scenę nie chciej wprowadzać; niejedno
z oczu usuniesz, co potem świadek wymowny opowie.

Niechaj Medea⁸⁵ swych dzieci wobec słuchaczy nie dławie⁸⁶;
Zbrodzień niech Atreus⁸⁷ publicznie jelit bratanka nie warzy,
niechaj się Prokne⁸⁸ nie zmienia w ptaka, ni Kadmus⁸⁹ w gadzinę;
wszystko, co tak nam przedstawisz, wzbudzi niewiarę, nienawiść...
W pięciu niech aktach twa sztuka będzie, ni krótsza, ni dłuższa⁹⁰,

Dziecko

Młodość

Dorosłość

Starość

Czas

Oko, Słowo

Bóg

⁸⁰[nie zacznie] wojny trojańskiej od podwójnego tam jaja — tj. od jaja, z którego wykluła się Helena, złożonego przez Ledę po stosunku z ukrywającym się pod postacią labędzianki Zeusem; przen. od najdawniejszych początków jakiejś sprawy. [przypis edytorski]

⁸¹wzdą (daw.) — zawsze, w końcu. [przypis edytorski]

⁸²widze — dziś M. Im. brzmi: widzowie. [przypis edytorski]

⁸³Wy zaś klaskajcie! — w staroż. Rzymie standardowa formuła zakończenia utworu (łac.: *Acta est fabula, plaudite*). [przypis edytorski]

⁸⁴nierychło (daw.) — nieprędko. [przypis edytorski]

⁸⁵Medea (mit. gr.) — mściwa i okrutna czarodziejka, żona Jazona; porzucona przez niego na rzecz Kreuzy, zabiła dzieci swoje i Jazona. [przypis edytorski]

⁸⁶dławieć — tu: dusić, zabijać. [przypis edytorski]

⁸⁷Atreus (mit. gr.) — król Myken, mszcząc się na bracie, który uwiódł mu żonę, podał mu potrawkę z jego syna. [przypis edytorski]

⁸⁸Prokne (mit. gr.) — siostra Filomeli, pomogła jej pomścić gwałt, dokonany przez jej męża. By uniknąć gniewu bogów, obie siostry zostały zamienione w ptaki. [przypis edytorski]

⁸⁹Kadmos (mit. gr.) — założyciel Teb, zmieniony wraz z żoną Harmonią w węże. Według jednej z wersji mitu miała to być kara za zabicie poświęconego Aresowi smoka. [przypis edytorski]

na publiczności żądanie jeśli ją mają powtarzać;
nie wprowadzaj nam boga, chyba że węzeł dramatu
godzien takiego rozjemcy; niech się też czwarta osoba
mieszać do rozmów nie stara. Chóry twe czynną i męża
godną niech rolę zajmują, między aktami śpiewając
to jedynie, co w związku ze sztuką i pomoc jej może;
zacnym sprzyjając, życzliwe dając im rady, niech zbyt
gniewem porwanych wstrzymują, koją wzburzenie namiętnych,
skromną niech biesiad zastawę chwałą, zbawienną zaś wielbiąc
wždy⁹¹ sprawiedliwość i prawa, pokój przy bramach otwartych,
wszelkich tajemnic niech strzegą, bogów błagają i proszą,
by utrapionym wróciło szczęście, przed dumnym uciekło...
Nie tak jak teraz, oprawna w mosiądz i trąby rywalka,
fletnia, lecz cienka i prosta, dziurek niewiele mająca,
nutę umiała podawać, chórom przygrywać skutecznie
i swym brzmieniem napełniać niezbyt zapchane siedzenia,
ludem nielicznym zajęte; wtenczas on bowiem był szczupły⁹²,
cnych obyczajów, oszczędny, pełen skromności i wstydu.
Lecz gdy zwycięski swe pola począł rozszerzać, a miasta
rozleglejszym otaczać murem i w czasach świątecznych,
za dnia już pijąc, bezkarnie bogu stróżowi dogadzać,
wtedy i rytmy, i tony więcej swywoli przybrały.
Jakże by bowiem ów nieuk wiejski po pracy był jeszcze
rozum zachował, z mieszczaństwem zmieszany w teatrze, on prostak,
siedząc przy panach? Tak starej sztuce rozpusty i ruchu
dodał i, z chórem obchodząc, włóczył swą szatę po scenach
fletnik, a lutnia poważna liczbę swych tonów zwiększyła...
Chórów wymowa w pośpiechu dużo niezwykłych wyrażeń
wniosła; w swych zdaniach szukając bacznie pożytku, zgadując
przyszłość, tak samo jest ciemną, wieszczych jak Delfów⁹³ prorocstwa...
Ten, co się kozła lichego wierszem tragicznym dobijał,
wkrótce też leśnych Satyrów⁹⁴ nago na scenę wprowadził
i, nie ujmując powadze sztuki, na szorstkie się puszczał
żarty, bo musiał nowością widzów przyciągać i bawić,⁹⁵
którzy, odbywszy ofiarę, przyszedli swywolni i spici.
Tak jednakże słuchaczom trzeba zalecić szyderczych
i gadatliwych Satyrów, rzeczy poważne z żartami
tak połączyć, by żaden bożek i żaden bohater,
który się wprzód odznaczył swoją purpurą i złotem,
nie powędrował do podłych karczem nędznymi przemowy,
albo też, ziemi się strzegąc, w próżni i chmurach nie bujał...
Rzecz to tragedii niegodna bredzić płochymi⁹⁶ wierszyki⁹⁷;
jak matrona, gdy tańczyć w dzień uroczysty jej przyjdzie,
tak i tragedia poniekąd wstydzi się bratać z swywolną

⁹⁰ *W pięciu niech aktach twa sztuka będzie, ni krótsza, ni dłuższa* — zasada wprowadzona dopiero w literaturze rzymskiej. [przypis edytorski]

⁹¹ *wždy* (daw.) — zawsze, w końcu. [przypis edytorski]

⁹² *szczupły* (daw.) — nieliczny. [przypis edytorski]

⁹³ *Delfy* — staroż. miasto greckie u stóp Parnasu, sławne ze świątyni i z wyroczni boga Apolla, gdzie odpowiedzi udzielała kapłanka zwana Pytią. [przypis edytorski]

⁹⁴ *satyr* (mit. gr.) — jedna z istot wchodzących w skład orszaku Dionizosa, boga wina i dzikiej natury; satyrowie byli przedstawiani jako pół-ludzie i pół-konie, kojarzono ich z pożądaniem i lubieżnością; w dramacie satyrowym, stanowiącym rodzaj krótkiej sztuki teatralnej, w sposób humorystyczny przedstawiającej motywy i postaci mitologiczne, chór składał się z satyrów. [przypis edytorski]

⁹⁵ *Ten, co się kozła lichego wierszem tragicznym dobijał, wkrótce też leśnych Satyrów nago na scenę wprowadził i, nie ujmując powadze sztuki, na szorstkie się puszczał żarty, bo musiał nowością widzów przyciągać i bawić* — mowa o tzw. dramacie satyrowym. [przypis edytorski]

⁹⁶ *płochy* (daw.) — lekkomyślny a. zmienny. [przypis edytorski]

⁹⁷ *płochymi wierszyki* — dziś popr. forma N. Im: wierszykami. [przypis edytorski]

zgrają Satyrów. Nie tylko zawsze właściwych i prostych
chciałbym się trzymać wyrażeń, gdybym Satyrów przedstawiał,
ani bym pragnął tragicznej barwy tak całkiem zaniechać,
iżbyś różnicy nie dojrzał, Dawus⁹⁸ czy prawi i śmiała
Pithias⁹⁹, co zgarnia tysiączek, za nos ścisnąwszy Simona¹⁰⁰,
czyli też ochmistrz i sługa boskiej dzieci, Silenus¹⁰¹.
Z samych bym znanych wyrazów wiersze me złożył, tak iżbyś
myśląc, że każdy to zrobi, próżno się pocił i biedził,
gdybyś spróbował; tak wielkie szyku i związku znaczenie,
tyle przez układ nabiorą wdzięku znajome wyrazy.
Strzec się powinni, mym zdaniem, z lasów zwołani Faunowie¹⁰²,
aby, jak hołysz¹⁰³, co miejskie rynki za młodu wycierał,
nie cedzili, żaczkując¹⁰⁴ zbytnio, gładzonych wierszyków,
ani zelżywym i brudnym ciągle pluskali językiem;
zgorszy się bowiem rycerstwo, zgorszą bogaci i szlachta
i spokojnego tam sądu u nich, ni wieńca nie znajdzie
to, czym bawi się motłoch, groszek, orzeszki jedzący...
Długa gdy zgłoska po krótkiej stoi, nazywa się jambem¹⁰⁵;
miara to szybka, skąd także nazwę jambicznych trójmiarom
dano, gdyż one w swych stopach, równych od pierwszej do szóstej,
przycisk sześćkrotnie wznawiają¹⁰⁶. Lecz nie tak dawno, jak mniemam,
aby poważniej i wolniej nieco do uszu dochodził,
w obręb praw swoich poważne wciągnął spondeje¹⁰⁷ usłuszny
i cierpliwy jambus, zgodnie im jednak z drugiego,
ani z czwartego nie znajdzie miejsca. Też rzadko zajmuje
spondej te miejsca w Akcjusa¹⁰⁸ świetnych trójmiarach, lecz wiersze,
które nam Ennius¹⁰⁹ z niezwykłym rzuca ciężarem¹¹⁰ na scenę,
gnębi on szpetnym zarzutem albo niedbalstwa, lub nadto
wielkich pośpiechów, lub wreszcie nieobeznania się z sztuką.
Ale nie każdy poczuje wiersze złym dźwiękiem grzeszące,
często w tej sprawie niegodnie rzymskim przebaczasz poetom;
przezo więc błdzić i pisać miałbym swywołnie, lub sądząc,
moje iż biedy świat cały widzi, wystrzegać się tylko,
abym się nie zwiódł w tej myśli, że mi już wszystko wybaczą?
Wynym w ten sposób uniknął, alem pochwały niegodzien...
Wy zaś i we dnie, i w nocy wzory helleńskie badajcie!
Przecież to wasi przodkowie Plauta¹¹¹ i rytmy, i słony
dowcip chwalili, cierpliwie nazbyt i jedno i drugie
wielbiąc, lecz głupio, jak sędzę, jeśli ja zdolny wraz z wami
od rzetelnych dowcipów gburne wybryki odróżniać,

⁹⁸Dawus — typowe imię niewolnika w rzymskiej komedii. [przypis edytorski]

⁹⁹Pithias — typowe imię niewolnicy w komedii rzymskiej. [przypis edytorski]

¹⁰⁰Simon — typowe imię starca bądź pana w komedii rzymskiej. [przypis edytorski]

¹⁰¹Silenus — Sylen, postać występująca w dramatach satyrowych w charakterze przewodnika chóru. [przypis edytorski]

¹⁰²Faun (mit. rzym.) — bóg płodności, przedstawiany jako brodaty mężczyzna z kozłimi kopytami i rogami. [przypis edytorski]

¹⁰³hołysz (daw.) — biedak. [przypis edytorski]

¹⁰⁴żaczkować — popisywać się erudycją. [przypis edytorski]

¹⁰⁵jamb — dwusylabowa stopa rytmiczna, w grece i łacinie złożona z sylaby krótkiej, a potem długiej, po polsku zaś — z nieakcentowanej i akcentowanej. [przypis edytorski]

¹⁰⁶przycisk sześćkrotnie wznawiają — mają sześć długich sylab. [przypis edytorski]

¹⁰⁷spondej — stopa rytmiczna złożona z dwóch długich sylab. [przypis edytorski]

¹⁰⁸Lucjusz Akcjusz (170 p.n.e.–ok. 85 p.n.e.) — poeta i dramatopisarz rzymski, tworzący głównie tragedie. [przypis edytorski]

¹⁰⁹Kwintus Ennius (239–169 p.n.e.) — poeta i tragik, uważany za ojca poezji rzymskiej. Autor niezachowanego poematu historycznego *Annales*. [przypis edytorski]

¹¹⁰z niezwykłym rzuca ciężarem — z dużą ilością spondejów. [przypis edytorski]

¹¹¹Plautus, właśc. *Titus Maccius Plautus* (ok. 250–ok. 184 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, piszący łaciną zbliżoną do potocznej, a fabułę często wzorujący na komedii greckiej (attyckiej). [przypis edytorski]

oraz i brzmienia poprawne uchem i palcem naznaczać...
 Mówią, że przedtem nieznanym rodzaj tragicznej Kameny¹¹²
 Tespis¹¹³ wynalazł i sztuki swoje na wozach obwoził,
 które śpiewano i grano, zasmarowawszy policzki
 lagrem; ozdoby zaś po nim maski i płaszcze wymyślił
 Eschil¹¹⁴ i scenę na deskach niezbyt wzniesionych umieścił,
 chodzić w wysokich trzewikach, gadać wspaniale nauczył...
 Wkrótce za nimi też przyszła stara komedia¹¹⁵, zyskując
 poklask niemały; jej wolność jednak w rozpustę i gwałty
 skoro popadła, trza było prawem ją skrócić; to prawo
 przeszło, a chóry zamilkły, szkodzić haniebnie nie mogąc...
 Sił swych we wszystkim doświadczyć nasi pragnęli poeci;
 zaszczyt to dla nich niemały, greckie iż ślady porzucić
 i narodowe przedmioty śmieli na scenie przedstawić,
 bądź to tragedie, bądź także pisząc ludowe rozrywki.
 Lecz i my też byłoby niemniej wielkim przewagą języka,
 jak jest i męstwem i bronią, gdyby każdemu z poetów
 nie przykrzyło się gładzić wierszy cierpliwie i długo.
 Wę więc, Pompila¹¹⁶ potomki! dzieła nie chwalcie, którego
 w karby nie wzięły i długa praca, i liczne poprawki,
 nie okrzesały dziesięćkroć, aż do zupełnej oglady...
 Zapal wrodzony Demokryt¹¹⁷ zowie szczęśliwszym od sztuki
 pełnej mokołu i trzeźwych wieszczów z Parnasu¹¹⁸ wyklucza;
 przeto niemała poetów zgraja paznokcie i brodę
 zwykła zapuszczać, ustronia szukać i łaźni unikać,
 wartość i tytuł poety bowiem uzyska, kto nigdy
 głowy, której by wyleczyć trzy Antycyry¹¹⁹ nie mogły,
 nie powierzył golarni cnego Licyna. O, głupiec
 ze mnie, że w czasie wiosennym żółć mą przeczyszczam corocznie¹²⁰!
 Nikt by zaiste piękniejszych wierszy nie pisał, lecz nie mam
 takich zdolności, osetki spełniać więc będę zadanie,
 która, choć sama nie siecze, kosę wyostrzyć potrafi.
 Sam nic nie pisząc, poetów służby, urzędu wyuczę,
 skarby gdzie znajdują, co wieszczów żywi i kształci, co mogą,
 czego nie mogą i dokąd talent lub obłęd zawiedzie...
 Myśleć porządnie jest źródłem oraz zasadą dobrego
 zawdy¹²¹ pisania, to dzieła z szkoły Sokrata¹²² ci wskażą.

Praca, Sztuka

Poeta, Szaleństwo

¹¹²*Kamery* (mit. rzym.) — nimfy źródeł, później utożsamione z muzami. [przypis edytorski]

¹¹³*Tespi* (VI w. p.n.e.) — pochodzący z Attyki pierwszy grecki aktor, poeta, twórca tragedii; wprowadził pierwszego aktora rozwijającego dialog z chórem i przewodnikiem chóru, co zapoczątkowało dramaty jako rodzaj literacki; swoje sztuki przedstawiał, przemieszczając się pomiędzy wioskami wozem. [przypis edytorski]

¹¹⁴*Eschil* (z łac.) a. *Ajschylos* (525–456 p.n.e.) — dramaturg grecki, uważany za twórcę tragedii jako gatunku literackiego; autor m.in. niezachowanej sztuki pt. *Telefos*, o mitycznym herosie, synu Heraklesa. [przypis edytorski]

¹¹⁵*stara komedia* — najwcześniejszy okres rozwoju komedii greckiej, charakteryzująca się dosadnym językiem; jej najbardziej znanym przedstawicielem był Arystofanes. [przypis edytorski]

¹¹⁶*Numa Pompiliusz* (753 p.n.e.–673 p.n.e.) — legendarny drugi król Rzymu, następca Romulusa. [przypis edytorski]

¹¹⁷*Demokryt z Abdery* (ok. 460–ok. 370 p.n.e.) — filozof grecki, najwszechstronniejszy uczonej starożytności przed Arystotelesem, autor kilkudziesięciu dzieł z różnych dziedzin, współtwórca (razem ze swoim nauczycielem Leukippossem) pierwszej atomistycznej teorii budowy świata. [przypis edytorski]

¹¹⁸*Parnas* — góra w Grecji, w Fokidzie, w mitologii uznawana za siedzibę Muz. [przypis edytorski]

¹¹⁹*Antycyry* — miasto w Grecji, w okolicach którego rósł ciemiernik (łac. *Helleborus*), trucizna stosowana w starożytności również jako lek na szaleństwo. „Trzy Antycyry” mogą oznaczać potrójną dawkę tego leku. [przypis edytorski]

¹²⁰*w czasie wiosennym żółć mą przeczyszczam corocznie* — starożytna „kuracja”, mająca doprowadzić do wyrównania poziomu „temperamentów” poprzez przyjęcie środka wywołującego biegunkę i wymioty; o środku tym mowa w poprzednim przypisie. [przypis edytorski]

¹²¹*zawdy* (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

¹²²*Sokrates* (ok. 470 p.n.e.–399 p.n.e.) — grecki filozof, nauczyciel Platona i bohater jego dialogów. [przypis edytorski]

Treść gdy obmyślisz, wyrazy same nastroczą się przez się
 Kto się nauczył, co winien swojej Ojczyźnie, przyjaźni,
 jak tam rodzica, jak brata trzeba miłować, jak gościa,
 jaką senator i jaką sędzia powinność wziął na się,
 jakie zadanie jest wodza w wojnie, potrafi zapewne
 co odpowiednim jest, nadać każdej osobie. Na wzory
 obyczajów ze życia wzięte powinien się biegły
 naśladowca zapatrzeć, zacne z nich głosy dobywać.
 Nieraz przez piękne ustępy, trafne zwyczajów oddanie,
 dramat bez wdzięku, bez sztuki, wreszcie bez wszelkiej wartości,
 bardziej zabawi publiczność, lepiej uwagę jej zajmie,
 niżli ubogie w swej treści wiersze i dźwięczne gadulstwo...
 Grekom, co chwały jedynie byli chciwymi, Kamena
 dała i zdolność wrodzoną, świetnie też brzmiącą wymowę;
 rzymska zaś uczy się młodzież w długich rachunkach grosiwo
 dzielić na setne ułamki. Niechaj, na przykład, Albina¹²³
 synek odpowie: «od piątki jeśli dwunastkę odciągniesz,
 cóż się zostanie?... no, mówże przecie!... Ot, trojak... Wybornie!
 ty już majątku nie stracisz!... Dodaj część jedną, cóż będzie?
 Szóstka!... Lecz skoro na sercu rdza ta osiedzie i troska
 o chudobę¹²⁴, czy można jeszcze spodziewać się wierszy
 godnych, by olej cedrowy w pudłach z cyprysu je wiecznił?...
 Albo pożytek chcą przynieść, albo zabawić poeci,
 lub jednocześnie przyjemność złączyć z pożytkiem dla życia.
 Dając naukę, bądź krótkim, aby chętni umysły,
 prędko pojawiwszy twe słowa, wiernie zachować je mogły.
 Pierś gdy się nasza przepelni, zbytek z niej zawdy¹²⁵ wyciecze.
 Coś dla zabawy wymyślił, prawdzie najbliższym niech będzie,
 niech zaś nie żąda twa bajka, abym jej całkiem uwierzył,
 niech nie wyciąga żywego chłopca z kaldunu¹²⁶ upiora...
 Co bez pożytku, to zawsze sotnie starszyny potępią,
 młodzież rycerska w swej bucie sztuką poważną pogardzi,
 wszystkie zaś głosy pozyska, łącząc przyjemność z pożytkiem,
 kto czytelnika nie tylko bawi, lecz oraz poucza.
 Taka to książka z bogaci Sosjów¹²⁷ i przejdzie za morze
 i w sławionego pisarza życie wiekami przedłuży...
 Są jednakże i błędy, którym przebaczyć pragnąłbym,
 bo i struna nie zawsze zabrzmie, jak palce by chciały,
 tonu gdyś żądał niskiego, często się ozwie wysokim,
 a nie zawsze też strzelec z łuku tam trafi, gdzie grozi.
 Lecz gdy niemało piękności w wierszu jaśnieje, nieliczne
 plamki, co pośpiech uronił, których też ludzka się ustrzec
 przed nieudolnością nie może, wcale mnie razić nie będą.
 Cóż stąd?... Ot, słuchaj! jak godzien kary jest pismak, co, mimo
 przestróg, w tych samych ci zawsze błędzi wyrazach, jak wyśmian
 będzie lutnista, tą samą struną wždy¹²⁸ brzęcząc fałszywie,
 tak, kto się często opuści, Cheril¹²⁹ w mych oczach wierutny!
 Śmieję i dziwię się, jeśli dwakroć lub trzykroć coś dobrze
 powie, a gorszy mnie niemniej Homer¹³⁰ gdy zaśnie pocziwiec;
 wszakże, przy dłuższej iż pracy sen nas zaskoczy, to nie dziw!...

¹²³ *Albinus* — postać lichwiarza. [przypis edytorski]

¹²⁴ *chudoba* (daw.) — majątek, zwł. ruchomy. [przypis edytorski]

¹²⁵ *zawdy* a. *zawždy* (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

¹²⁶ *kaldun* — brzuch. [przypis edytorski]

¹²⁷ *Sosjowie* (łac. *Sosii*) — rodzina rzymskich księgarzy. [przypis edytorski]

¹²⁸ *wždy* (daw.) — zawsze, w końcu. [przypis edytorski]

¹²⁹ *Cheril* (IV w. p.n.e.) — grecki poeta, żyjący w Iasos w Sparcie. [przypis edytorski]

¹³⁰ *Homer* — grecki poeta z VII w. p.n.e., autor dwóch poematów epickich, *Iliady* i *Odysei*. [przypis edytorski]

Ma z obrazami poezja wiele wspólnego¹³¹; niektóre z bliska cię ujmą, gdy inne robią wrażenie z daleka; w cieniu na jeden, na drugi w świetle wpatrywać się trzeba, przenikliwości bystrego aby się znawcy nie ulękł; ten się podoba raz tylko, tamten ilekroć nań spojrzysz... O, ty starszy z cnych braci!¹³² chociaż ojcowskie nauki i rozsądek ci własny prawdę wskazują, te słowa schowaj w pamięci! Są rzeczy, w których przeciętnym i znośnym środkiem jest zawsze ustąpić. Prawnik i rzecznik w sądowych sprawach pomierny, choć nie ma przecie tej świetnej wymowy¹³³, jak Messala¹³⁴, ni tyle umie co Aulus Kascellius¹³⁵, bez wartości jednakże nie jest; poetom ni bóstwa być miernymi nie dadzą, ani księgarń, ni ludzie. Jak, wśród rozkosznej biesiady, dźwięki niesfornej muzyki, mak słodzony sardyńskim miodem¹³⁶ i stęchłe olejki niesmak sprawiają, bo mogła ucztą też bez nich się obyć, tak i poezje stworzone na to, by krzepić umysły, gdy się cokolwiek ze szczytu zwichną, spadają aż na dół. Kto na szermierce się nie zna, Marsa¹³⁷ niech pole omija; kto się nie uczył grać w piłkę, w kręga, lub obręcz, ten nie gra, by żeń liczne się widzów koła nie śmiały bezkarnie, wiersze zaś, choć nie potrafi, każdy tam kuje bezczelnie. Czemuż by nie miał? Wszak wolny, z wolnych rodziców, z majątku swego do jazdy policzon, mąż żeń bez skazy w swym życiu! Ty zaś, ni mówić, ni pisać, wbrew twej zdolności nie będziesz; znam ja twój sposób myślenia, znam twój rozsądek, lecz jeślić zdarzy się kiedyś coś pisać, sędzia niech Mecjus to najpierw słyszy i ojciec i Flakkus¹³⁸, niechaj rękopis w skrzyneczce do dziewiątego się roku kurczy! Wszak skreślić ci wolno, czegoś nie wydał; na powrót, coś raz wygłosił, nie wróci!... Wieszczek ów Orfej¹³⁹, pośrednik bogów, przec ludzi żyjących w lasach od mordów i sprośnej strawy powstrzymał; dla tego głoszą, że lwice i wściekle umiał łagodzić tygrysy; wszakże Amfion¹⁴⁰, jak mówią, twórca tebańskiej warowni, skały, gdzie zechciał, tam wodził brzmieniem swej lutni żółwiowej i pochlebnymi prośbami. Mędrców to kiedyś rzecz była od publicznych odróżniać sprawy prywatne, od świeckich święte, niesforne ukracać śluby, dać prawa małżonkom, miasta budować, na taflach prawa wyrzynać drewnianych. Stąd też spływały na boskich wieszczów zaszczyty i chwala,

Poezja, Malarstwo

Prawnik

Walka

¹³¹*Ma z obrazami poezja wiele wspólnego* — po łacinie występuje tu słynna wskazówka *ut pictura poesis*. [przypis edytorski]

¹³²*O, ty starszy z cnych braci!* — mowa o starszym synu Lucjusza Pisona. [przypis edytorski]

¹³³*wymowa* — tu: retoryka. [przypis edytorski]

¹³⁴*Marcus Valerius Messala Corvinus* — rzymski polityk i mówca z I w. p.n.e. [przypis edytorski]

¹³⁵*Aulus Kascellius* — rzymski prawnik, znany ze swej wiedzy; warto tu pamiętać, że ważny element ówczesnego wykształcenia prawniczego stanowiła retoryka, co uzasadnia porównanie praktykowania prawa i literatury. [przypis edytorski]

¹³⁶*sardyński miód* — starożytni uważali go za miód kiepskiej jakości. [przypis edytorski]

¹³⁷*Mars* (mit. rzym.) — bóg wojny i gniewu; jego greckim odpowiednikiem jest Ares. [przypis edytorski]

¹³⁸*Flakkus* — Horacy oferuje się tu jako chętny do krytyki nieopublikowanego dzieła. [przypis edytorski]

¹³⁹*Orfej a. Orfeusz* (mit. gr.) — syn boga Apollina i muzy Kalliope, pochodzący z Tracji muzyk, poeta i pieśniarz, który śpiewem swoim poskramał dzikie zwierzęta i ożywił martwe przedmioty; sławny z tego, że zszedł do Hadesu po swą zmarłą żonę Eurydykę i oczarował swoim śpiewem władcę krainy zmarłych; jego imię wiąże się nie tylko z siłą oddziaływania piękna i artyzmu, ale również z kultem orfickim i wiarą w metempsychozę. [przypis edytorski]

¹⁴⁰*Amfion* (mit. gr.) — syn Zeusa i Antiope, królowej Teb; wg legendy zbudował mury Teb, grając na lutni w taki sposób, że posłuszne mu kamienie przemieściły się na właściwe miejsca. [przypis edytorski]

oraz na pieśni. A po nich Homer przesławny i Tyrtej¹⁴¹
męskie do bojów marsowych serca zaostrzać umieli
swymi wierszami; wyrocznie w wierszach składano i pieśnią
mędrzec wskazywał koleje życia prawego; po łaską
królów sięgały pieryjskie rytmy, a wreszcie igrzyska
wynaleziono, ten koniec prac uciążliwych; więc wstydzić
pewno nie będziesz się Muzy lutnią władnącej i boga
śpiewów?... Czy zdolność, czy sztuka wiersz doskonałym uczyni,
nieraz pytano; ja nie wiem, co by, bez żyły obfitej,
sama usilność zdołała, albo też zdolność bez pracy!
tak to z nich jedno pomocy szuka drugiego w przyjaznym
spisku... Kto pragnie w gonitwach do pożądanej dobiegnąć
mety, ten z młodu się ćwiczył, pocił i marznął i znosił
trudów niemało, miłością gardził i winem, a fletnik,
który w pytyjskich wystąpi szrankach, pod mistrzem się groźnym
pierwej wyuczył. Nie dosyć ręczyć: «przecudne układam
pieśni; parszywiec, kto za mną! Wstyd by mi było na końcu
zostać i wyznać, iż tego, czegom nie uczył się, nie wiem!...»
Jak ów woźny, co ściąga gawieź na sprzedaż publiczną,
tak też poeta, co znaczny pieniądz na lichwie i wielkie
dobra posiada, nadzieją zysku przywabia pochlebców,
jeśli zaś tłuste półmiski zręcznie zastawiać potrafi
i za chudym pachółkiem ręczyć, pieniacza wywikłać
z sprawy złowrogiej, to dziwić się będę, gdy, w czepku urodzon,
od fałszywych przyjaciół zdoła prawdziwych rozpoznać.
Ty zaś, czy komu co dałeś, czyli też masz go obdarzyć,
nie chciej pełnego radości ciągnąć, by słuchał twych wierszy;
krzyczeć on będzie: «Prześlicznie! jak to wybornie! jak trafnie!»,
a przy innym zaś miejscu zblednie, z życzliwej żrenicy
łyż uroni, podskoczy, tupać ci będzie nogami.
Jak te najęte na pogrzeb płaczki i beczą, i prawią,
drepcząc się więcej niż krewni szczerze zmartwieni, tak więcej
od rzetelnego ci chwalcy wrzasku narobi szydercą.
Otóż, podobno bogacze trapią rzęśnistym kielichem,
winem wciąż męcząc, jeżeli kogoś wybadać zapragną,
czy przyjaźni ich godzin; pisząc więc wiersze, pamiętaj,
abyć nie zwiodły zamiary w lisiej kryjącej się skórze.
Gdy mu cośkolwiek czytano, mawiał Kwinktilius: «Braciszku!
to mi tu popraw i tamto!» Jeśliś powiedział: «Nie umiem,
trzykroć się darmo kusilem!» kazał ci jednak przekreślać
i na kowadle przerabiać źle utoczone wierszyki.
Gdy zaś wolałeś twych błędów bronić, niż wiersze przerabiać,
słówka już więcej nie tracąc, rady nie marnił daremnej,
czemu byś nie miał się kochać w sobie i w swoich wierszydłach,
sam, bez rywala!... Roztropny znawca i biegły nagani
wiersze niezręczne lub twarde, w poprzek ci czarnym nakreśli
znakiem zbyt szorstkie, zmaże ozdoby zbyt szumne,
każe ci jaśniej wyrazić wszystko, co trudno zrozumieć,
wyraz dwuznaczny potępi, wytknie, co zmienić potrzeba;
będzie to drugi Aristarch¹⁴²; pewno nie powie: «i po cóż
martwić przyjaciół fraszkami!» Ale te fraszki w istotną

¹⁴¹Tyrteusz a. Tyrtajos (VII w. p.n.e.) — poeta grecki (pochodzący ze Sparty, Miletu a. Aten), jego poezje zagrzewały Spartan do walki; wg legendy został przysłany przez Ateny jako jedyne wsparcie dla Sparty w wojnie z Meseńczykami; od jego imienia wywodzi się nazwa poezji tyrtejskiej, czyli poezji patriotycznej wzywającej do walki, oraz określenie: postawa tyrtejska, oznaczające gotowość oddania życia za ojczyznę. [przypis edytorski]

¹⁴²Aristarch z Samotraki (216–144 p.n.e.) — gramatyk i badacz literatury, kierownik Biblioteki Aleksandryjskiej, znany z krytycznego spojrzenia na dzieła Homera. [przypis edytorski]

biedę wprowadzą, gdyć krzywo przyjmie i wydrwi publiczność.
Jak przed człowiekiem, którego trapią żółtaczką, lub brzydka
świerzba¹⁴³, lub szaly świąteczne, albo też Diana¹⁴⁴ w swym gniewie,
tak przed szalonym poetą człowiek rozsądny ucieka,
ani go nie tknie; niebaczni idą z nim, żaczki go dręczą.
Gdy się on włóczy z zadartą głową do góry, puchając
wiersze, jeśli gdzie wpadnie w studnię, lub jamę, jak ptasznik
kosa po lasach wabiący, może bez końca: «ratujcie!»
wrzeszczeć, «o bracia!», bo żaden z dziury go dobyć nie zechce.
Jeśli byś jednak z pomocą spieszył i spuszczał powrozy,
«skąd wiesz, czyli umyślnie w studnię nie wskoczył i nie chcąc
wcale ratunku?» zawołam na cię i wieszca Sycylii
zgon ci przytoczę. Ot, przecie, pragnąc za boga uchodzić,
z zimnym rozmysłem Empedokl¹⁴⁵ rzucił się w Etny¹⁴⁶ płomienie.
Niech tam poetom dozwolą sprzątnąć się z świata, gdy zechcą;
od samowolnej ratować śmierci, toż samo, co zabić!
Nieraz on puszczał się na to; choćbyś go wyrwał, nie będzie
przecież jak inni, lecz zawsze goni za śmiercią rozgłośną.
Czemuż więc wiersze on kuje?... Tego nie wiemy; być może,
ojca iż popiół splugawił mokrzem, że zgwałcił, niecnota,
znaki piorunu złowrogie. Wariat zaiste i jako
niedźwiedź, gdy kraty swej klatki zdoła połamać, rozpędza
z nieuczonymi uczonych, głosząc swe wiersze zawzięcie,
kogo zaś schwyci, nie puści więcej, zabije czytaniem,
jak nie popuszcza pijawka skóry, aż krwią się nasyci!

Poeta, Szaleństwo

Samobójstwo

¹⁴³Świerzba — dziś: świerzb. [przypis edytorski]

¹⁴⁴Diana (mit. rzym.) — bogini łowów, przyrody, płodności i księżycy, córka Jowisza i Latony. [przypis edytorski]

¹⁴⁵Empedokles (494–434 p.n.e.) — filozof, poeta i lekarz grecki, twórca koncepcji czterech żywiołów, które wskutek działania dwóch pierwotnych sił: miłości i nienawiści, mieszają się ze sobą i tworzą różnorodne rzeczy. [przypis edytorski]

¹⁴⁶Etna — wulkan na wybrzeżu Sycylii, czynny również dziś. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/list-do-pizonow>

Tekst opracowany na podstawie: Horatius Flaccus, Quintus (65–8 a. C.), Horacego ody, epody, satyry i listy, tłum. Motty, Marceli (1818–1898), Poznań 1896

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Kopeć-Gryz, Marcin Koziej, Marta Niedziałkowska, Paulina Choromańska, Paweł Kozioł, Wojciech Kotwica.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: szczegóły na stronie Fundacji.